

Západočeská univerzita v Plzni
Fakulta filozofická

Bakalářská práce

2018

Petra Machanderová

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

**Objevení Nového světa a proměny renesanční filosofie
a vědy**

Petra Machanderová

Plzeň 2018

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra filozofie

Studijní program Humanitní studia

Studijní obor Humanistika

Bakalářská práce

**Objevení Nového světa a proměny renesanční filosofie
a vědy**

Petra Machanderová

Vedoucí práce:

PhDr. Jana Černá Ph.D.

Katedra filozofie

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2018

Prohlašuji, že jsem práci zpracovala samostatně a použila jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2018

Mé poděkování patří PhDr. Janě Černé, PhD. za odborné vedení, trpělivost a ochotu, kterou mi v průběhu zpracování bakalářské práce věnovala.

Obsah

1	Úvod	1
2	Objevení Nového světa	3
2.1	Období renesance	3
2.2	Období zámořských objevů.....	3
2.3	Důsledky objevení Nového světa ve vědecké komunikaci.....	4
3	Velké obnovení věd.....	8
3.1	Nové Organon	10
3.2	Kritika stávajícího stavu věd.....	13
3.3	Kritika rozumu	15
4	Utopie.....	17
4.1	Sociální utopie	17
4.2	Vědecká utopie	19
5	Baconovy Eseje.....	25
6	Skepticismus.....	28
6.1	Montaignovy Eseje (Essais)	28
7	Závěr.....	33
8	Seznam použité literatury	36
9	Resumé.....	38

1 Úvod

V souvislosti s objevením a poznáváním Nového světa docházelo v 16. a v 17. století k rozvoji nových podob vědy. Díky mořeplavbě a objevení Ameriky se člověku otevřely nové možnosti a nové světy, o kterých neměla předchozí generace ani zdání. Evropský svět byl konfrontován s Amerikou.

Záměrem bakalářské práce je charakterizovat význam vlivu objevení Nového světa na proměny renesanční a raně novověké filosofie a vědy. Konkrétně se zaměřím na myšlení a názory Francise Bacona týkající se významu zámořských objevů a střetu empirického vědění s tradiční vzdělaností. Obsah textu bude zpracován především prostřednictvím deskripce, komparace, analogie a analýzy Baconových spisů (*Nové Organon*, *Nová Atlantida*, *Eseje*). Zaměřím se také na reflexi objevení Nového světa v dílech Thomase Mora, Tommasa Campanelly a Michela de Montaigna.

Úvodní část mé práce bude věnována stručné charakteristice období renesance, počátkům zámořských objevů a vlivu objevení Nového světa na proměny společnosti a myšlení člověka. Pojednána bude problematika kritického přehodnocování tradičního poznání a narušení statusu knih, které již nemohly být používány pro interpretaci nových poznatků ze zámořských cest. Svoji pozornost budu věnovat zakládání nových institucí, které sloužily jako informační centra shromažďující poznatky z Nového světa.

V další kapitole se budu věnovat Baconovu *Velkému obnovení věd*, jeho spisu *Nové Organon*. Pokusím se reflektovat vliv objevení Nového světa na utváření nové filosofie, již reprezentoval Francis Bacon. V rámci této problematiky se zmíním o důležitosti smyslové evidence, o klasifikaci věd a o zavedení nové vědecké metody. Představím rovněž Baconovu teorii o idolech.

Třetí kapitola pojednává o sociální filosofii, jež se intenzivněji rozvíjela v důsledku objevení Nového světa. Pro sociální utopie byl Nový svět zajímavý z hlediska odlehlosti od okolního světa a nulového stupně dějin. Nejprve se budu věnovat sociální utopii Thomase Mora, který poprvé použil termín utopie,

následně pojednám o utopii Tommasa Campanelly *Sluneční stát*. V důsledku objevení Nového světa se utvářela specifická forma vědeckých utopických představ. Soustředím se především na „vědeckou“ utopii Francise Bacona, *Nová Atlantida*. Za společného jmenovatele vědeckých utopií lze považovat přesvědčení o možnostech nastolení lepší společnosti, jež by vznikla na základě racionálních a vědeckých pravidel. Prostřednictvím Baconova spisu *Nová Atlantida* bude podán přehled Baconových požadavků pro dosažení řádné podpory přírodní filosofie.

V další části se zmíním o Baconových *Esejích*. Zaměřím se na esej *O Zámořských osadách*, ve které se Bacon zamýšlí nad osidlováním území nově objevených kontinentů.

V poslední části bude věnována pozornost představiteli skepticismu Michelu de Montaignovi, který, na rozdíl od Bacona, nahlížel na objev Nového světa se skeptickým postojem. Zde se pokusím reflektovat objevení Nového světa v jeho díle *Eseje* ve spisech *O kanibalech* a *Objev Nového světa*. Pokusím se o komparaci s Baconovými *Esejemi*, ve kterých se Bacon snažil o praktickou aplikaci svých úvah.

Mým cílem je především analýza Baconových názorů a myšlení, ovlivněných zámořskými objevy na základě analýzy vybraných děl (*Nové Organon*, *Nová Atlantida*, *Eseje*) a popis změn přírodní filosofie a vědění v důsledku objevení Nového světa.

2 Objevení Nového světa

2.1 Období renesance

Období renesance nelze jednoznačně časově vymezit. V 18. století francouzský historik Jules Michelet (1798-1874) poprvé použil výraz *Renaissance* pro označení historické epochy. Výraz renesance se začal používat, jelikož vystihoval charakter doby přechodu mezi křesťanskou Evropou středověku a počátkem moderního věku. Stejně tak měl tento výraz historické opodstatnění, jelikož si italské elity oné doby uvědomovaly kulturní znovuzrození a obrat k literatuře, filosofii a umění starého Řecka a Říma. Docházelo ke srovnávání antiky s úspěchy současnosti.¹

Smysl renesance byl ve znovuoobrození antických ctností, vědění a kultury. Zároveň se renesance vyznačovala užíváním národních jazyků, vírou ve schopnosti člověka a individualismem. V tomto období se setkáváme s počátky moderní empirické vědy.²

2.2 Období zámořských objevů

Ve 13. a 14. století začali první Evropané pronikat do nitra Afriky a Asie a přinášeli první cestopisné zprávy, prostřednictvím nichž mohli Evropané poznávat vzdálené země na jihu a na východě. Jeho účastníky byli většinou diplomatičtí poslové, misionáři, dobrodruzi a obchodníci. Tyto objevné cesty měly zcela jiný charakter než postup Evropanů v 15. století, zatím neměly žádný systematický řád. Tyto evropské výpravy předcházely "velkým zámořským objevům" a conquistě 15. a 16. století.³

Ve 14. století docházelo k revolučním změnám v oblasti námořnictví. Od druhé poloviny 15. století přibývalo pokusů o plavby přes oceán a v Evropě se začal rozvíjet domácí a zahraniční obchod. Cílem těchto plaveb bylo objevení

¹ King, M.L. *A short History of the Renaissance in Europe*, s. 17-19.

² Schmitt, C.B. *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*, s. 202-203.

³ Kašpar, O. *Zámořské objevy*, s. 13.

přímé námořní cesty do Indie.⁴ Rané moderní období evropských dějin započalo na konci 15. a začátku 16. století. Konec jedné epochy a začátek druhé se v různých zemích datuje odlišně. Ve Španělsku se raný moderní věk datuje k roku 1492, kdy byla dobytá Granada, Maurové a židé byli vyhnáni, a Kryštof Kolumbus objevil západní polokouli. Dosažení břehů Nového světa se stalo zásadním zlomem v historii Evropy.⁵

Zámořské objevy značně ovlivnily poměry ve světě a ve společnosti. Objevení a počátky španělské a portugalské kolonizace Nového světa sehrály svoji úlohu ve vztazích tehdejších evropských mocností. Z praktického hlediska byla papežská bula *Inter caetera* ze 4. května 1493 bezcenným dokumentem.⁶ Až diplomatická jednání zástupců obou zemí Španělska a Portugalska vyústila v uzavření smlouvy v roce 1494 v Tordesillasu, kdy tato dohoda stanovila přesnou demarkační linii sfér zájmů obou států.⁷

Již dříve se mnoho starověkých textů odvolávalo na neznámé země na Západě. Například Platón popsal Atlantis ve svém písemném dialogu *Timaios a Kritias* (360 př. n. l.), Kartaginci kolonizovali západní země a Seneca ve svém díle *Médea* prorokoval objevení nového světa.⁸

2.3 Důsledky objevení Nového světa ve vědecké komunikaci

Objevením Nového světa došlo k proměnám způsobu myšlení člověka.⁹ V důsledku rozšíření geografického horizontu se renesanční a raně novověký člověk stal sebevědomějším.¹⁰ V tomto období dochází k zesílení gnoseologického optimismu. Nové objevy utvrzovaly člověka v jeho přesvědčení, že žádná věc není natolik vzdálená, aby ji nemohl objevit a poznat.¹¹ Vědci

⁴ Kolumbus, K. *Cesty Kryštofa Kolumba: deníky, listy, dokumenty*, s. 7.

⁵ Johnson, P. *Dějiny renesance*, s. 8.

⁶ Kašpar, O. *Zámořské objevy*, s. 77.

⁷ Kolumbus, K. *Cesty Kryštofa Kolumba: Deníky, listy, dokumenty*, s. 421.

⁸ Grafton, A. *New Worlds, Ancient Texts*, s. 57-58.

⁹ Grafton, A. *New Worlds, Ancient Texts*, s. 21.

¹⁰ Černá, J. *Dál a dál za Herkulovy sloupy*, s. 11.

¹¹ Černá, J. *Dál a dál za Herkulovy sloupy*, s. 80.

a filosofové žili v rozšiřujícím se světě, věděli, že fyzický vesmír je mnohem větší, než si mysleli jejich předchůdci v 15. století a že obývaná část povrchu Země obsahovala více než omezený evropský, asijský a severoafrický kontinent. Antické vědění zpočátku sloužilo jako nástroj pro poznávání světa.¹²

Objev obyvatel Nového světa zpochybnil biblická vyprávění raných lidských dějin a klasických popisů osídlení částí světa. Stejně tak například empirický výzkum lidského těla a nebes odhalil velké nedostatky ve starověké vědě.¹³ Období renesance bylo, mimo jiné, i obdobím velkého pokroku lékařských znalostí. Díky důkladnějšímu studiu anatomie věděli renesanční lékaři mnohem více o lidském těle než jejich středověcí předchůdci.¹⁴

V souvislosti s poznáváním Nového světa bylo dosavadní, tradiční poznání kriticky přehodnocováno. Myslitelé tohoto období přestali věřit, že ve starých knihách naleznou všechny důležité pravdy. Starověcí myslitelé mnohé neznali a v mnohém chybovali.¹⁵

Například renesanční přírodní filosofie se do značné míry snažila o restituci starého vědění, nikoli o vytvoření nového učení. Stále poměrně výrazně čerpala z antické tradice, proto nelze renesanční přírodní filosofii jednoznačně charakterizovat příklonem k empirii a kritikou antických autorit. Přestože se přímé pozorování stalo nepostradatelným, také poznatky smyslové zkušenosti se zpravidla uváděly v souladu s tradičním klasickým či biblickým kontextem.¹⁶

Setkání Evropy s Amerikou výrazně přispělo k narušení statusu knih jako celistvého a spolehlivého zdroje poznání a nepostradatelného nástroje pro interpretaci světa. Vývoj dialektiky v šestnáctém století byl v podstatě vývojem v rámci tradice učebnic. Pro spisovatele učebnic bylo charakteristické, že měli tendenci revidovat stávající texty.¹⁷ Začaly být dostupné knihy, které popisovaly

¹² Grafton, A. *New Worlds, Ancient Texts*, s. 117.

¹³ Grafton, A. *New Worlds, Ancient Texts*, s. 10.

¹⁴ Patrick, J.A. *Renaissance and reformation*, s. 847.

¹⁵ Grafton, A. *New World, Ancient Texts*, s. 212.

¹⁶ Černá, J. *Dál a dál za Herkulovy sloupy*, s. 56-58.

¹⁷ Grafton, A. *New Worlds, Ancient Texts*, s. 4-5.

svět jako celek a zahrnovaly všechny intelektuální disciplíny a jejich výsledky. Od kapesních učebnic po rozsáhlé encyklopedie. Všechny tyto knihy ztělesňovaly předpoklad, že již existuje úplný a přesný soubor znalostí.¹⁸ Rozvoj nových technologií měl přímý dopad na tento kulturní rozmach, především vynález knihtisku a jeho zdokonalení v podobě pohyblivých liter a dostupnost papíru.¹⁹ Změnil se způsob, jakým byla slova vydávána a šířena. Bez ekonomického a technického rozvoje by renesance nemohla mít takovou podobu, jakou měla. Reforma znalostí byla reformou kulturních institucí a univerzit.²⁰

V 15. století se veškeré informace ze zámořských cest do Asie uchovávaly v lisabonském „Indickém domě“, *Casa da India*.²¹ Pro zakládání institucí, které měly sloužit jako informační střediska shromažďující důležité informace a poznatky ze zámořských plaveb, byla důležitá královská podpora. Vzdělání Španělé byli v období zámořských objevů pověřeni vyplňováním královských dotazníků ohledně Nového světa. V tomto období ilustrace vědeckých spisů o přírodě nabývala na významu, díky nim člověk lépe porozuměl zkoumaným jevům.²²

V roce 1503 byla v Seville založena *Casa de la Contratación* (dům obchodu), jíž činnost byla inspirována lisabonským domem obchodu *Casa da India*. *Casa de la Contratación* původně sloužila k obchodní a administrativní činnosti při obchodních stycích se vzdálenými zeměmi, později svoji aktivitu rozšířila na vědeckou činnost. Muži, kteří zastávali tyto činnosti, vše důkladně zaznamenávali a na základě nových poznatků z Nového světa průběžně aktualizovali námořní mapy.²³ Jednalo se o první navigační školu v Evropě. Amerigo Vespucci byl jedním z vrchních lodivodů. Kosmografové byli důležitou součástí „domu obchodu“, jelikož spojovali zeměpis s astronomií.²⁴ Přesné údaje

¹⁸ Grafton, A. *New Worlds, Ancient Texts*, s. 13.

¹⁹ Johnson, P. *Dějiny renesance*, s. 18.

²⁰ Johnson, P. *Dějiny renesance*, s. 20-21.

²¹ Burke, P. *Společnost a vědění*, s. 54-55.

²² Černá, J. *Dál a dál za Herkulovy sloupy*, s. 50.

²³ Černá, J. *Očitá svědectví*, s. 12.

²⁴ Burke, P. *Společnost a vědění*, s. 54-55.

o trasách vedoucích do Indie, Jižní Ameriky a Afriky byly důležité pro všechna raně novověká námořní impéria, konkrétně portugalská, španělská, holandská, francouzská i britská.²⁵

Díky tomu, že byla Sevilla úředně schválena jako dovozní brána pro import stříbra z Mexika a z Peru, stala se v 16. století důležitým informačním centrem. Flotila z těchto zemí přivážela nejen stříbro, ale i velké množství informací a poznatků z Nového světa. O množství dovezené flory a fauny svědčí fakt, že například lékař Nicolás Monardes (asi 1512-1588) sepsal knihy o léčivých rostlinách Severní a Jižní Ameriky, aniž by opustil Seville.²⁶

Smyslová evidence byla stavěna do kontrapozice k teoretickému poznání. Zkušenosti a dovednosti praktiků, bez univerzitního vzdělání, dosáhly velkého uznání.²⁷ Francis Bacon byl jedním z prvních filosofů přírodních věd, který prosazoval myšlenku sloučení lidského poznání a znalostí s mocí. Vědecké poznatky měly být zaměřeny na zlepšení myšlení člověka a zdokonalení používání rozumu.²⁸ Byl zastáncem rozvoje harmonického vztahu empirických a racionálních schopností.²⁹

Bacon věřil v rozvoj vědění a poskytl evropské kultuře alternativní pohled na vědu, která pro něj měla veřejný, demokratický a společenský charakter. Ve vědě bylo podle něj možné dosáhnout efektivních výsledků pouze prostřednictvím spolupráce mezi výzkumnými pracovníky, oběhu výsledků a jasnosti jazyka. Bylo zapotřebí organizované komunity financované státem nebo veřejnými orgány. Individuální úsilí přispívalo k celkovému úspěchu.³⁰ Francis Bacon již v roce 1594 navrhoval zakládat knihovny starých i nových spisovatelů, botanické a zoologické zahrady, sbírky přírodnin a muzea technických vynálezů.³¹ V praxi tato vědecká spolupráce již existovala, například v *Case de la Contratación*.

²⁵ Burke, P. *Společnost a vědění*, s. 143.

²⁶ Burke, P. *Společnost a vědění*, s. 80.

²⁷ Grafton, A. *New World, Ancient Texts*, s. 10.

²⁸ Henry, J. *Knowledge is power*, s. 45-50.

²⁹ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 48.

³⁰ Peltonen, M. *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 36.

³¹ Zůna, M. Sobotka, M. *Předmluva v Novém organonu*, in: Bacon, F. *Nové organon*, s. 20.

3 Velké obnovení věd

Bacon chtěl přesný, pravdivý popis a záznam přírody a experimentů z Nového světa. Tento popis měl tvořit základ pro vybudování filosofie, která by byla postavena na zkušenosti experimentální praxe.³² Někteří, co se vydali do Nového světa, neměli za cíl své cesty pouze získávání zlata a stříbra, ale zajímala je přírodní tajemství a poznatky o všem, co tento svět skrýval. Tyto poznatky vědy měli za největší bohatství, které jim mělo pomoci k ovládnutí přírody.³³

Bacon považoval znalost přírody za předpoklad k lidské moci. Zastával názor, že pokud dokážeme předvídat a ovlivňovat přírodní procesy pomocí znalostí zákonů, na kterých se zakládají, dojde ke sloučení lidského poznání s mocí.³⁴ Podle Bacona byly dosavadní vědy pouze uspořádáním záležitostí, které byly již objeveny, a nikoliv metodami pro zjišťování nových operací. Podle něj ve starověku docházelo k podlehnutí cizímu mínění a ztotožnění se s názorem jednotlivce, což nepřinášelo užitek společnosti a nepřispívalo k rozvoji věd. Dosavadní praktické i teoretické vědy pouze měnily způsob podání a ve skutečnosti nedocházelo k novým objevům.³⁵

Podle Bacona zámořské plavby přispěly k vymezení a k rozvoji jednotlivých vědeckých oborů. Kritizoval dosavadní stav věd a vyjadřoval se o jejich stavu jako o neutišeném a nikam se nevyvíjejícím. Všechny metody, které byly používány ke zkoumání přírody, byly špatně sestaveny a neměly žádné pevné základy a pravidla.³⁶ Bylo zapotřebí řešit problémy znovu a lepšími prostředky a dosáhnout tak celkového obnovení věd a lidského vzdělání.³⁷

Hlavním Baconovým cílem bylo vytvoření státně podporované vědecké instituce, která by koordinovala vědeckou teoretickou činnost v zájmu praktického využití výsledků výzkumu. Vědecký výzkum měl být podle Bacona užitečný

³² Bacon, F. *Nové Organon*, s. 39.

³³ Černá, J. Dál a dál za Herkulovy sloupy, s. 114-116.

³⁴ Röd, W. *Novověká filosofie*, s. 23.

³⁵ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 41.

³⁶ Bacon, F. *Bacon; the Advancement of Learning*, s. 164.

³⁷ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 36.

společnosti pouze tehdy, bude-li racionálně organizován a provozován na základě dělby práce a budou-li výsledky výzkumu podrobeny jisté kontrole. Kontrola výsledků měla být zajištěna institucemi podobnými pozdějším vědeckým akademiím. Stejně důležitá pro něj byla i myšlenka ovládnutí přírody pomocí technických prostředků.³⁸

Na základě přísunu nových poznatků z nově objevených kontinentů, zpřístupněných starověkých textů a rozvoji vzdělání vzrostla potřeba myslitelů v renesanční Evropě po dokonalé organizaci vědění. S klasifikací znalostí se setkáváme již ve starověku, například u Pythagora, který poznání rozděloval na *aritmiku, harmonii a dialektiku*. Tato klasifikace pythagorejců měla vliv i na Platónovu klasifikaci věd, kdy Platón třídil disciplíny na *aritmiku, geometrii, harmonii a dialektiku*.³⁹ Nejznámějším autorem klasifikace věd byl Aristotelés, který se stal inspirací pro křesťanský středověk. Aristotelova koncepce vědy znamenala nezávislost mezi různými vědními obory. Sám nikdy neposkytl systematický přehled o klasifikaci poznání.⁴⁰ Jeho následovníci, jako je například Zabarella, tvrdili, že jakékoli uspořádání znalostí musí být omezeno na jednotlivé disciplíny a nemůže být založeno na principech sjednocujících jednotlivé disciplíny. Prostřednictvím klasifikace věd se Bacon snažil osvobodit přírodní filosofii od omezení, která na ni byla tradičně kladena a bránila jí v praktickém použití, které Bacon předpokládal.⁴¹

Baconova klasifikace věd se lišila od té tradiční tím, že Bacon zdůrazňoval jednotu věd a úlohu praktických i teoretických disciplín při podpoře řízení občanské společnosti.⁴² Vědní obory netřídil podle tradičních kritérií, to jest podle míry abstrakce a typu předmětu zkoumání, ale dělil je podle trojice duševních schopností, a to podle rozumu, paměti a představivosti.⁴³ V jeho hierarchii dělení nejvyšší pozici zaujímají filozofie a věda, které Bacon považuje za výkony

³⁸ Röd, W. *Novověká filosofie*, s. 22-24.

³⁹ Hankins, J. *Renesanční filosofie*, s. 377-381.

⁴⁰ Kusakawa, S. in: Peltonen, M. *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 48.

⁴¹ Gaukroger, S. *Francis Bacon and the Transformation of Early-Modern Philosophy*, s. 18-20.

⁴² Hankins, J. *The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy*, s. 292.

⁴³ Hankins, J. *Renesanční filosofie*, s. 385.

rozumu, jimž jsou podřízeny disciplíny závislé na fantazii a paměti. Cílem vědy jsou pro něj disciplíny, jejichž výsledky jsou prakticky využitelné, a to například antropologie.⁴⁴

Baconovo *Velké obnovení věd (Instauratio Magna)* se mělo podle jeho záměru skládat z šesti částí. V první části se chtěl Bacon věnovat popisu dosud objevených věd. Snažil se o zdokonalení starých nauk i objevení nového učení. Vědy rozdělával podle dosavadních objevů a zároveň podle toho, co bylo do té doby opomíjeno. Ve druhé části se zaměřoval na zdokonalení užívání rozumu při zkoumání věcí a na pravé prostředky rozumu, jež by přispěly k překonání toho, co je v přírodě těžko přístupné a temné.⁴⁵

Ve třetí části se chtěl zabývat popisem přírody, na jehož základě by bylo možné s metodou pracovat. Čtvrtá část měla obsahovat seznam objevů dosažených novou metodou, v páté části se chtěl věnovat hypotetickým závěrům odvozených na základě experimentů a poslední část měla obsahovat filosofickou syntézu založenou na tabulkách přítomnosti, nepřítomnosti a stupňů. Bacon dokončil pouze předmluvu a část nazvanou *Novum Organum*.⁴⁶

3.1 Nové Organon

Dílo *Novum Organum (Nové Organon)* bylo vydáno v roce 1620, je rozděleno na dvě části, kritickou a konstruktivní, jež se skládají z krátkých aforismů. Název spisu byl odvozen od slova „organon“, jež se tradičně používalo k označení Aristotelových logických a metodologických spisů.⁴⁷

Nové Organon obsahuje krátký spis *Instauratio magna scientiarum (Velké obnovení věd)*.⁴⁸ Na titulní straně Baconova díla *Instauratio magna scientiarum* je vyobrazena loď, která plouvá kolem Herkulových sloupů za objevy nových krajín. Loď měla symbolizovat Baconovu touhu po změně dosavadního systému

⁴⁴ Röd, W. *Novověká filosofie*, s. 21-22.

⁴⁵ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 81.

⁴⁶ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 55-57.

⁴⁷ Zůna, M. Sobotka, M. *Předmluva v Novém organonu*, in: Bacon, F. *Nové organon*, s. 15-19.

⁴⁸ Rossi, P. in: Peltonen, M. *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 28.

poznání.⁴⁹ Viněta, která je umístěna nad Herkulovými sloupy nese nápis „Mnozí proplují a věda bude rozmnožena.“⁵⁰ Tento nápis odkazuje na význam poznatků ze zámořských plaveb, zároveň legitimizuje poznání, jelikož se jedná o text obsažený v Danielově proroctví (Daniel 12:4), který považoval poznávání přírody za naplnění Boží vůle.⁵¹

Ve svém díle *Velké obnovení věd* se Bacon věnuje otázce stavu dosavadních věd, které jsou limitovány pomyslnými sloupy. Jednalo se o skalnatou Gibraltarskou úžinu, která byla ve starověku nazývána Herkulovými sloupy.⁵² Symbolizovaly nejkrajnější západní hranici mořeplavby. Aby člověk mohl ovládnout přírodu, bylo podle Bacona nutné odstranit přílišnou úctu a obdiv k dosavadním objevům. Podle něj mohly být pomyslné hranice vědy překonány pomocí bezpečné metody již od prvních smyslových vjemů, a to pomocí indukce. Pouze prostřednictvím praktické činnosti, úvah, pozorování a dokazování mohlo být dosaženo nových poznání a úspěchů.⁵³

Objevení Nového světa bylo pro Bacona nejdůležitějším objevem pro rozvoj vědy a poznání.⁵⁴ Ve spisu *Nové Organon* je zřetelný Baconův obdiv k novým poznatkům ze zámořských plaveb a k novým technologickým vynálezům, například obdivoval vynález kompasu, který usnadnil orientaci při zámořských výpravách. Zdůrazňuje zde důležitost praktické zkušenosti v oblasti poznání a přínos nových poznatků z Nového světa, které posunuly hranice vědy. V poznání Nového světa Bacon spatřoval možnost rozšíření vědění přírodní filosofie. Uvědomoval si moc nových objevů a vynálezů, které nebyly ve starověku známy.⁵⁵

„Byla by to jistě pro lidi hanba, kdyby hranice intelektuálního světa zůstaly stísněny v úzkých prostorách starých objevů, jestliže končiny světa materiálního,

⁴⁹ Grafton, A. *New Worlds, Ancient Texts*, s. 198.

⁵⁰ Černá, J. *Očitá svědectví*, s. 162.

⁵¹ Irving, S. *Natural Science and the Origins of the British Empire*, s. 26, 51.

⁵² Grafton, A. *New Worlds, Ancient Texts*, s. 198.

⁵³ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 41-46.

⁵⁴ Černá, J. *Očitá svědectví*, s. 162.

⁵⁵ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 121-122.

to jest zemí, moří a hvězd byly v našich dobách až do nejzazších svých prostorů zpřístupněny a osvětleny.“⁵⁶

Ve svých spisech Bacon utvářel nový obraz vědy. Předsokratovskou filosofii upřednostňoval před aristotelskou. Jeho idea nepředpokládala progresivní pohled na historii, ale vyjadřovala rozměr, který se stal základním znakem moderní vědy. Zabýval se funkcí vědy v lidském životě. Zajímal se o cíle a hodnoty, které měly charakterizovat vědecké poznatky, o způsob srovnávání vědy s jinými formami kulturního života, například s náboženstvím, politikou a dějinami.⁵⁷

Jedním z nejvýznamnějších aspektů Baconovy filosofie bylo ztotožnění vědění s mocí. Poznání přírody se záměrem jejího ovládnutí vedlo podle Bacona k zajištění blaženosti společnosti.⁵⁸ Zastával názor, že lidské vědění a moc splývají v jedno. Utilitaritu lze interpretovat jako jednu z legitimních strategií při poznávání přírodního světa.⁵⁹ „Lidské vědění a moc splývají v jedno, neboť neznalost příčiny zabraňuje účinku. Abychom totiž mohli zvítězit nad přírodou, musíme jí být poslušni. To, co se jeví v myšlení jako příčiny, to je při provádění pravidlem.“⁶⁰

Pravé cíle vědy měly být podle Bacona užitečné pro společnost, ne pro zisk a slávu. Poznání mělo člověka přibližovat k Bohu. Lidé podle Bacona padli proto, že dychtili po mravním vědění. Bylo podle něj nutné udržovat smysly v poslušnosti vůči tomu, co je božské. Bacon zkoumání přírody ospravedlňuje jako cestu směřující k Bohu, na rozdíl od Adama, který toužil po vědění mravním, aby rozhodoval o tom, co je dobré a zlé. V souvislosti s objevováním Nového světa přestala být touha po poznání vnímána jako neřest, stávala se žádoucí.⁶¹

⁵⁶ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 122.

⁵⁷ Rossi, P. in: Peltonen, M. *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 37-42.

⁵⁸ Rossi, P. in: Peltonen, M. *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 37-42.

⁵⁹ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 79.

⁶⁰ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 79.

⁶¹ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 50-51.

3.2 Kritika stávajícího stavu věd

Bacon ve filosofické tradici a učení rozeznával tři špatné druhy filosofie. A to pověřivé, empirické a sofistickované učení. Kritizoval studium matematiků, lékařů, alchymistů a mágů, kteří se zabývali přírodou, ale nedosahovali úspěšných výsledků. Podle něj chybovali ve způsobu zkoumání, kdy své vědění neopírali o vlastní zkušenost.⁶²

Bacon definuje tři odvětví filosofie, přirozenou teologii (Natural Theology), přírodní filosofii (Natural Philosophy) a filosofii člověka (Human Philosophy).⁶³

Dřívější studium přírody bylo založeno převážně na spekulacích, opíralo se téměř o abstraktní uvažování, počínaje omezeným rozsahem předpokladů o povaze světa. Nyní je nám známo, že tyto předpoklady byly nesprávné a přírodní filosofie byla proto zcela mylná.⁶⁴ Obhajoba praktické povahy znalostí reflektuje jeho chápání přírodní filosofie.⁶⁵

V aforismu č. 72 se Bacon zmiňuje o omezené znalosti antických myslitelů, podle nichž nebylo možné vykládat poznatky a objevy Nového světa, jelikož tito autoři měli omezenou znalost o čase a o ostatních kontinentech. „V Africe neznali nic než nejbližší část Etiopie, v Asii nic, co leží za Gangem, tím méně pak země Nového světa, a to ani z doslechu, ani o tom neměli jakoukoli jistou a určitou zprávu.“⁶⁶

Starověcí myslitelé, kteří se věnovali přírodní filosofii, jako například Aristotelés, chybovali podle Bacona tím, že nejdříve formulovali své hypotézy a teprve potom hledali data, která by je potvrdila. Většina z těchto filosofů řešila pouze etické a politické problémy, které nemohly přinést pozitivní výsledky a odpovědi na otázky vědy. Pozdější myslitelé se snažili tyto autoritativní systémy ověřit, nerozšiřovali je a ani nijak neměnili, tím pouze prohloubili chybnost těchto

⁶² Bacon, F. *Nové Organon*, s. 80, 112.

⁶³ Kusukawa, S, in: Peltonen, M. *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 49-50.

⁶⁴ Henry, J. *Knowledge is power*, s. 5.

⁶⁵ Gaukroger, S. *Francis Bacon and the Transformation of Early-Modern Philosophy*, s. 18.

⁶⁶ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 110.

starověkých textů. Při náhodných objevech se filosofové snažili nové poznatky přizpůsobit svým předpokladům.⁶⁷

Bacon věřil, že znalost přírody Nového světa by měla být prospěšná pro lidstvo využitím nových objevů a vynálezů praktickým způsobem. Byl proti spekulativnímu a kontemplativnímu přístupu studia přírody.⁶⁸ Stejně inovativní pohled měl Bacon na použití logiky vědeckých objevů. Převládající racionalistická přírodní filosofie potvrdila deduktivní logiku jako jedinou zdravou formu uvažování, ale Bacon trval na tom, že deduktivní logika byla užitečná pouze pro potvrzení toho, co již bylo známo a nebylo možné ji praktikovat na nové objevy. Jelikož Bacon věřil, že to, co již bylo známo tradiční přírodní filosofií, bylo většinou špatné, tvrdil, že deduktivní logika potvrzuje jako pravdivé to, co bylo ve skutečnosti falešné.⁶⁹

Podle Bacona nemůžeme soudit podle rozumu, ale pouze podle indukce. Podává nauku o pročištění rozumu, a to vyvracením filosofických učením, vyvracením důkazů a přirozeného lidského rozumu.⁷⁰ Jako alternativní řešení poskytl zpřesnění toho, co je známé jako induktivní logika, logika každodenních zkušeností.⁷¹

Při zkoumání povahy věcí používá indukci, jíž rozumí formu dokazování, která přihlíží ke smyslům a snaží se postihnout přirozenou povahu věcí.⁷² Zastával názor, že je třeba tvrzení vyvozovat nepřetržitě a postupně tím dosáhnout soudů nejobecnějších. Výsledky zaznamenával do tabulek přítomností, odchylek a srovnávacích tabulek. Pokud měla indukce vést k objevům, bylo třeba vzít v úvahu i protikladné případy. Následně mohl pomocí rozumu vyložit přírodu. Pravdivého poznání mohlo být podle Bacona dosaženo pomocí empirických a racionálních schopností. Zdůrazňoval empirii jako východisko poznání, souvisela

⁶⁷ Grafton, A. *New Worlds, Ancient Texts*, s. 201-202.

⁶⁸ Bacon, F. *The Advancement of Learning*, s. 42.

⁶⁹ Henry, J. *Knowledge is power*, s. 5-7.

⁷⁰ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 60.

⁷¹ Henry, J. *Knowledge is power*, s. 23-24.

⁷² Bacon, F. *Nové Organon*, s. 57.

s ní kritika klasických autorit „jalové tradice“ a přeceňování významu antické vzdělanosti.⁷³ Bacon navrhl svou metodu tak, aby zcela přeměnila dosavadní znalost přírodního světa, kterou považoval za chybnou a sterilní.⁷⁴ Jeho postoj a očekávání měly vést k vytvoření moderní vědy.⁷⁵

3.3 Kritika rozumu

Za díla, která byla již vynalezena, podle Bacona vděčíme spíše náhodě a zkušenosti bez pořádku a metody. Člověk není schopen pomocí smyslů a rozumu pojmut jemnost přírody.⁷⁶ Obecná tvrzení, která byla běžně používaná, vycházela z konkrétních faktů a byla vyvozována z nedostatečné zkušenosti.⁷⁷ Podle něj se lidský rozum opírá o ty věci, které již jednou uznal za správné. Bylo nutné obnovení věd od základu. Srovnával metody starých autorů, ne jejich schopnosti. Jeho záměrem bylo přimět lidi k samotným jednotlivým věcem, k jejich uspořádání a řazení. Bylo potřeba oprostít se od běžných pojmů a ochránit rozum před pýchou, jelikož pýcha podle Bacona upevňuje a udržuje idoly a klamné obrazy v naší mysli.⁷⁸

Idoly a nesprávné pojmy ovlivňují lidské myšlení a rozum. Ty jsou buď získány, anebo vrozeny. Získané idoly vlastníme z filosofických škol, nebo nauk a vrozené idoly vězí v samé povaze rozumu. Rozum je k omylu náchylnější než smysly. Bacon rozděluje idoly na čtyři druhy a vytváří nauku, jak se před nimi uchránit pomocí vytváření pojmů a obecných tvrzení užitím správné indukce. První idoly nazval idoly rodu (*idola tribus*), druhé idoly jeskyně (*idola specus*), třetí idoly tržiště (*idola fori*) a čtvrté idoly divadla (*idola theatri*).⁷⁹

Idoly rodu jsou obsaženy v lidské přirozenosti. Idoly jeskyně jsou ovlivněny vzděláním a prostředím, ve kterém se člověk pohybuje. Idoly tržiště

⁷³ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 53-57.

⁷⁴ Henry, J. *Knowledge is power*, s. 2.

⁷⁵ Henry, J. *Knowledge is power*, s. 7.

⁷⁶ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 79-81.

⁷⁷ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 84.

⁷⁸ Röd, W. *Novověká filosofie*, s. 24-25.

⁷⁹ Röd, W. *Novověká filosofie*, s. 26.

vznikají ze společenského života a idoly divadla člověk získal z filosofických učením.⁸⁰

Podle Bacona se filosofové spoléhali na spekulace a na svůj rozum. Jako příklad uvádí Aristotelovu filosofii, kdy přírodní filosofie byla poškozena logikou. Aristotelés podle Bacona nejdříve stanovil své závěry a obecná tvrzení, a teprve potom prováděl pokusy, které přizpůsobil tak, aby byly jeho závěry potvrzeny. Bacon kritizuje dosavadní filosofii, která není postavena na základě zkušenosti a popisu přírody a činí své závěry z malého počtu případů.⁸¹

Aby byl rozum schopen pravdy, je podle Bacona zapotřebí uskutečnit trojí vyvracení, a to vyvracení filosofického učení, důkazů a přirozeného lidského rozumu.⁸²

⁸⁰ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 89.

⁸¹ Bacon, F. *Nové Organon*, s. 99-100.

⁸² Röd, W. *Novověká filosofie*, s. 32.

4 Utopie

V období renesance došlo k rozvoji sociální a politické filosofie. Sociální filosofie se zabývala ideální podobou lidské společnosti, tento proud zastupovaly utopické vize. Poprvé pojem utopie použil Thomas More na začátku 16. století. Druhým proudem byl realistický popis lidské společnosti, jehož představitelem byl Nicollo Machiavelli (1469-1527).⁸³

Renesanční člověk interpretoval svět kolem sebe, jako stvořený pro své potěšení a potřeby. Amerika se od počátků svého objevení stala místem vhodným k realizaci utopických vizí Evropanů, jichž zmařené naděje v Evropě byly vloženy do Nového světa.⁸⁴ Dochází k oživení mýtů, na půdě amerického kontinentu je hledán ztracený ráj, pramen mládí, nebo bájná Atlantida.⁸⁵

Doboví autoři shledávali Nový svět vhodnějším pro život, než byla Evropa. Byli přesvědčeni, že je rozmanitější, úrodnější a k člověku přívětivější. Idealizace Nového světa se objevuje například v textech Kryštofa Kolumba, nebo ve spisu Tomassa Campanelly *Civitas Solis (Sluneční stát, 1623)*. V raném novověku vznikla známá utopie *The New Atlantis (Nová Atlantida, 1627)* Francise Bacona.⁸⁶

Pro sociální utopie byl Nový svět zajímavý z hlediska odlehlosti od okolního světa a nulového stupně dějin, který jim umožňoval nový začátek, idealizovaly si prostředí, podmínky a charakter obyvatel Nového světa. V tomto období vznikaly specifické formy vědeckých utopických představ. Jejich společným jmenovatelem bylo přesvědčení o vytvoření nové lepší společnosti, a to podle vědeckých a racionálních pravidel.⁸⁷

4.1 Sociální utopie

Na počátku 16. století Thomas More (1478-1535) poprvé použil termín utopie ve svém spisu *Libellus vere aureus nec minus salutaris quam festivus de*

⁸³ Hankins, J. *The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy*, s. 105, 339.

⁸⁴ Kupperman, K. *America in European Consciousness, 1493-1750*, s. 22.

⁸⁵ Černá, J. *Dál a dál za Herkulovy sloupy*, s. 88-91.

⁸⁶ Zúna, M. Sobotka, M. *Předmluva v Novém organonu*, in: Bacon, F. *Nové organon*, s. 15.

⁸⁷ Černá, J. *Dál a dál za Herkulovy sloupy*, s. 94-96.

optimo reipublicae statu, deque nova Insula Utopia (Knížka vpravdě zlatá a stejně užitečná jako zábavná o nejlepším stavu státu a o novém ostrově Utopii), následně vznikl literární žánr a filosofický směr označován jako utopismus. More chtěl názvem utopie naznačit, že popisuje neexistující společnost, která by mohla být vzorem ctnostného a spokojeného života. Jednalo se o uvažování ohledně uspořádání státu a nejlepší formy společnosti, která není vázána na existující instituce. Morova utopie byla poprvé zveřejněna v roce 1516.⁸⁸

Reflektuje zde řadu systémů, které se objevily během renesance a zámořských plaveb. Ostrov Utopia umístil do místa objevení Ameriky. Spis je zaměřený na model občanského společenství, na rozdíl od Bacona, který se soustředil na význam vědy pro společnost.⁸⁹ More kritizoval soudobé uspořádání státu a politické vztahy. Napadal nejen hodnoty společnosti jeho doby, ale svou kritiku zaměřil i na praktiky právníků a etiku obchodníků. Věnoval se oživení křesťanské spirituality a křesťanské morálky. Naznačuje, že se nelze spoléhat na individuální svědomí člověka a že je zapotřebí právních sankcí pro udržení pořádku ve společnosti. Prostřednictvím své utopie chtěl navrhnout k stávajícímu systému alternativní řešení fungování státu.⁹⁰

Základním aspektem utopie je koncept dialogu, který vysvětluje postoj k důležitým otázkám týkajících se cestování, dobrého života a ideální společnosti. Forma dialogu byla pro renesanční vzdělávání ústředním tématem. Například humanistické vzdělávání se soustřeďovalo na praxi rétorické debaty. Forma dialogu ovlivnila nejen humanistické vzdělávací praktiky, ale i renesanční způsoby myšlení. More sepsal i další utopie, například *The Dialogue Concerning Heresies* (1528). Pro Mora, stejně jako pro Campanellu, bylo zásadním východiskem pro fungování společnosti zrušení osobního vlastnictví.⁹¹

⁸⁸ Hankins, J, *Renesanční filosofie*, s. 436-438.

⁸⁹ Schmitt, C.B. *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*, s. 448-450.

⁹⁰ More, T. *Utopie*, s. 78-83.

⁹¹ Houston, Ch. *The Renaissance Utopia: Dialogue, Travel and Ideal Society*, s. 16-18.

Campanella své dílo *Civitas Colis (Sluneční stát)* poprvé vydal ve Frankfurtu nad Mohanem roku 1623, latinsky jako součást jeho díla *Philosophia realis*.⁹² Od Baconovy *Nové Atlantidy* se liší stejně jako Morova utopie tím, že se jedná o sociální utopii, ve které Campanella popisuje svoji ideu o lepším uspořádání společnosti.

Campanella kritizoval soudobou společnost. Jeho dílo vzniklo v bouřlivém období, bohatém na velké události jak v oblasti vědy, tak politiky. Věřil, že rok 1600 bude pro lidstvo znamenat období velkých změn vedoucích k revoluci, založených na důkazech nedávných katastrof, astronomických výpočtů a starých proroctví. Jeho poetický dialog *Sluneční stát* je příkladem rostoucího zájmu o praktické fungování ideální společnosti na počátku 17. století.⁹³

V jeho díle můžeme spatřit náznak heliocentrického principu, který ale není explicitně vysloven. Campanella byl ovlivněn přírodní magií a astrologií. V magii spatřoval základ veškeré praktické činnosti, byla pro něj dovršením senzualistické teorie poznání. Takto pojatý svět nemohl být předmětem experimentálního a matematického zkoumání.⁹⁴

Campanellova a Baconova utopie měly společný znak, a to ten, že viděly přírodní magii a náboženství milénia jako důležité prvky v ideálních společnostech, které popsaly. Campanella se zajímal o přírodní magii, obzvláště o astromagii. Na základě astrologického názoru, že nebeská tělesa nějak ovlivnily události a procesy na Zemi, se nespokojil pouze s předpověďmi o působení těchto těles, ale snažil se tyto předpovědi sám změnit. Není jisté, zda Bacon znal dílo *Sluneční stát*.⁹⁵

4.2 Vědecká utopie

Baconova díla byla ovlivněna obdobím, kdy došlo v Anglii k oživení millénarismu. Millénarismus bylo přesvědčení o Druhém příchodu Ježíše Krista.

⁹² Houston, Ch. *The Renaissance Utopia: Dialogue, Travel and Ideal Society*, s. 68.

⁹³ Houston, Ch. *The Renaissance Utopia: Dialogue, Travel and Ideal Society*, s. 68.

⁹⁴ Houston, Ch. *The Renaissance Utopia: Dialogue, Travel and Ideal Society*, s. 69.

⁹⁵ Henry, J. *Knowledge is power*, s. 108-109.

Bacon ve svém díle *Nová Atlantida* popisuje společnost řízenou pomocí dokonalého politického systému, kde jsou všichni šťastni a na stejné sociální úrovni, ovládní nadpřirozeně dobrotivým a spravedlivým vládcem. Zvýšená touha po pozemském štěstí v apokalyptickém zápalu 16. a 17. století vedly ke vzrůstajícím utopickým fantaziím v dobové literatuře. Utopická literatura měla dlouhou historii a některé příklady pocházejí z dávných dob. Například Platón, který popisoval ideální podobu státu Atlantida v jeho díle *Kritiás*. Žánr utopie získal své jméno z díla Thomase Mora v šestnáctém století, v období zámořských objevů, které značně ovlivnily i tvorbu Francise Bacona.⁹⁶

Dílo *The New Atlantis (Nová Atlantida)* Francise Bacona, bylo napsáno v roce 1624, na konci jeho života a bylo vydáno posmrtně v roce 1627 jako součást nedokončeného spisu *The Great Instaration, Sylva Sylvarum*. Jednalo se o utopickou fantazii. Bacon považoval své reformy v metodě shromažďování a potvrzování poznatků o přírodním světě užitečné k tomu, aby je člověk mohl využívat pro celkové zlepšení podmínek života. Prostřednictvím své utopie se snažil poskytnout návod, jak lze přírodní jevy využít k prospěchu společnosti.⁹⁷

Ve svém díle *Nová Atlantida* Francis Bacon vyjádřil svou vizi ideální lidské společnosti a novodobého státu a zdůrazňuje užitečnost vědy pro jeho upevnění. *Novou Atlantidu* označuje za nově objevenou zemi vědy a pravdivého poznání, které nás může dovést k dalším objevům a rozšíření panovnické moci. Odvolával se na Platónovu Atlantidu. Bacon původní Platónovu Atlantidu umístil do Ameriky, jeho Nová Atlantida se nachází kdesi v Jižním oceánu.⁹⁸ Jedná se o smyšlený ostrov, který místní lidé v jejich jazyce nazývají Bensalem. Tento ostrov obývají křesťanští lidé, kteří mají vysokou životní úroveň, jsou spokojení, technicky a vědomostně vyspělí. Žije zde několik židovských rodin, které svobodně vyznávají svoji víru a svým smýšlením se liší od židů z okolního světa

⁹⁶ Henry, J. *Knowledge is power*, s. 104-106.

⁹⁷ Henry, J. *Knowledge is power*, s. 106.

⁹⁸ Bacon, F. *Nová Atlantida*, s. 18.

tím, že Spasiteli přisuzují nejdokonalejší vlastnosti a žijí v souladu s benselemským lidem.⁹⁹

Tato společnost je řízena vědou, lidé se zde podřídili vedení moudrých, kteří se soustřeďují kolem Šalamounova domu, jenž je hlavní institucí na ostrově. Jedná se o akademii v renesančním smyslu, jež se věnuje vědě, umění a dovednostem. Lidé zde zachovávají dobrovolnou kázeň, na společném díle se každý podílí podle svých možností a sil. Bacon se podrobně nezabývá modelem občanského společenství, ale soustřeďuje se na přírodní vědy, které jsou pro tuto společnost zásadní. Pouze naznačuje patriarchální fungování společnosti, které bylo běžné v jeho období, nezmiňuje se o disciplinárním řešení sociálních konfliktů.¹⁰⁰

Důležité funkce v Šalamounově domě zastávají muži, kteří jsou pověřeni například sepisováním, shromažďováním a prováděním pokusů. Bacon uvádí, že i ženy byly důležité v této instituci, pracovaly na pozici služebnic a pomocnic.¹⁰¹

Podle tradice v renesančním období nebyla žena chápána jako bytost schopná intelektuálních činností. Žena měla podle tradice přesně stanovenou roli ve společnosti, a to buď jako matka, nebo dcera, manželka, prostitutka. Ženám z chudých vrstev, stejně tak i mužům, se nedostávalo žádného vzdělání. Ženy ze středních a vyšších vrstev byly vedeny k ručním pracím a četbě náboženské literatury, očekávala se od nich oddanost muži a poslušnost. Nejsilnějším podnětem k základnímu ženskému vzdělání byl protestantismus, podle kterého bylo nutné, aby se všichni naučili číst, mají-li se všichni věřící usmířit s Bohem, který promlouvá skrze bibli. V 16. století začaly být zakládány dívčí školy, ale jejich původní cíl byl omezený pouze na plnění náboženských povinností dívek. Hrstka žen začala usilovat o rozšíření vzdělanosti dívek na stejnou úroveň vzdělání jako měli muži. V 15. století v Itálii a v 16. století v ostatních zemích západní Evropy vyvrcholila humanistická vzdělanost žen, v tomto období se zrodil fenomén *vzdělaná žena*.¹⁰²

⁹⁹ Bacon, F. *Nová Atlantida*, s. 15-17.

¹⁰⁰ Bacon, F. *Nová Atlantida*, s. 16-20.

¹⁰¹ Bacon, F. *Nová Atlantida*, s. 39-40.

¹⁰² Kingová, M. L. *Žena renesance*, in: Garin, E. *Renesanční člověk a jeho svět, kapitola VIII.*, s. 238-241.

Díky vyspělému mořeplavectví zůstává bensalemský lid ve styku s okolními zeměmi. Ti, co nějaký čas pobývají na pevnině cizích národů, vydávají se za občany jiných národností a tím zůstávají skryti před okolním světem. Ve spojení s cizími zeměmi jsou výhradně kvůli získání vědomostí týkajících se změn ve vědě a technického pokroku.¹⁰³ Je paradoxem, že tito lidé v Atlantiku mají dokonalé znalosti o okolním světě, nových vynálezech a učení, zatímco zbytek světa zůstává v nevědomosti o existenci tohoto ostrova. Tento bensalemský stát poskytuje humanitární pomoc pro námořníky v ohrožení, v důsledku nemocí a nedostatku potravin a nabízí zvláštní zaopatření pro cizince, kteří se zde rozhodnou zůstat, pod podmínkou dodržování místních pravidel. Před tím musí cizinci potvrdit svoji křesťanskou víru a zbavit se násilných činů. Tři dny jsou pod dohledem, následně mají povoleno cestovat pouze míli a půl od městských hradeb Bensalem a jejich pobyt podléhá licenci. Ostrov obývají lidé cudné mysli, na ostrově neexistují nevěstince ani cokoli tohoto druhu.¹⁰⁴

Bensalemský král Solamon, byl obyvateli ostrova považován za Šalamounova následníka. V renesanční epoše byli vzdělaní králové, kteří měli zájem o přírodní filosofii, oslavováni jako „noví Šalamounové“.¹⁰⁵ Smyslem instituce Šalamounova domu bylo poznávat příčiny, skryté pohyby věcí a rozšiřování hranic lidské moci a vědění na všechny myslitelné předměty. Bacon detailně popisuje propracovaný systém pracovních prostředků a nástrojů k provádění všelijakých pokusů, experimentů, například zahušťování, ztužování, zmrazování a konzervování hmot. Bacon podrobným výčtem všech činností prováděných v Šalamounově domě reflektuje význam vlivu objevení Nového světa na proměny renesanční a raně novověké přírodní filosofie a vědy, konkrétně především v rovině experimentálního a inovativního vědění.¹⁰⁶

Předlohou Šalamounova domu mohla být Baconovi sevillská instituce *Casa de la Contratación* a její vědecké aktivity. Založením katedry mořeplaveckého

¹⁰³ Bacon, F. *Nová Atlantida*, s. 20-24.

¹⁰⁴ Bacon, F. *Nová Atlantida*, s. 23-25.

¹⁰⁵ Černá, J. *Očitá svědectví*, s. 168.

¹⁰⁶ Bacon, F. *Nová Atlantida*, s. 33-38.

umění a kosmografie došlo k rozšíření vědeckých aktivit *Casy de la Contratación*. Docházelo zde k hierarchizované vědecké komunikaci a spolupráci. Cílem profesorů kosmografie a mořeplaveckého umění bylo vytváření map a vědeckých přístrojů. V činnostech v rámci Šalamounova domu můžeme nalézt společné znaky s *Casa de la Contratación*, případně s ostatními institucemi, například *Accademia dei Lincei*, nebo s kabinetem kuriozit a vědeckými centry, například s botanickými zahradami.¹⁰⁷

Na ostrově Bensalem se nachází velká jezera k pěstování ryb a ptactva. Najdeme zde nádrže, ve kterých lidé přeměňují slanou vodu ve sladkou, umělé studně a vřídla, která slouží k provádění pokusů. Vyskytují se zde ohrady, kde lidé shromažďují veškeré druhy zvířat a ptáků, kde na nich provádí křížení různých druhů, pitvy, pokusy s jedy a operativní zákroky. Zdůrazňuje zde touhu člověka po ovládnutí přírody. Bacon popisuje zařízení na přípravu léčiv, mechanické stroje na výrobu látek, například výroba papíru, plátna, hedvábí. Existují zde domy optiky, kde se lidé zabývají druhy světla a záření, domy smyslových klamů, domy akustiky, kde demonstrují všechny zvuky i jejich vznik, domy vůní, kde činí pokusy s chutěmi, domy strojů, kde napodobují a realizují rychlejší pohyb, než znal okolní svět. Bacon se zmiňuje o matematice, o měřících a astronomických přístrojích.¹⁰⁸ Baconova *Nová Atlantida* reflektuje jeho zájem o přírodní magii a jeho praktickou činnost v některých částech kouzelné tradice, zejména alchymie.

Prostřednictvím svého spisu *Nová Atlantida* Bacon podává přehled požadavků pro dosažení řádné podpory přírodní filosofie. Tím vytváří utopický způsob diskurzu jako prostředek k popisu žádaného budoucí stavu, spíše než nedosažitelného ideálu. Nenalezneme zde diskusi ohledně povahy ideální společnosti¹⁰⁹

Na ostrově bensalemští lidé vystavěli sochu Kolumba, stejně tak sochu vynálezce lodí, střelného prachu, hudebních nástrojů, písma, knihtisku,

¹⁰⁷ Černá, J. *Očitá svědectví*, s. 102-104.

¹⁰⁸ Bacon, F. *Nová Atlantida*, s. 33-38.

¹⁰⁹ Houston, Ch. *The Renaissance Utopia: Dialogue, Travel and Ideal Society*, s. 116.

astronomické objevitele a další. Bacon tuto společnost popisuje za velice zbožnou a uctívou ke všem vynálezčům a objevitelům.¹¹⁰ Tím ve svém díle vyzdvihuje důležitost nových objevů během zámořských plaveb, vynálezů a technologií, které ovlivnily vztahy ve společnosti a rozšířily hranice lidských možností a vzdělanosti.¹¹¹

Bacon zvolil jako námět Atlantidu proto, že pro něj znamenala symbol nedosažitelného objevu a mohl svoji fikci podpořit údajnými historickými prameny, tudíž se jeho utopická vize vědecké společnosti zdála více uvěřitelnou. Novou Atlantidu můžeme považovat za ukazatele pohybu od soukromého poznání k veřejnému a ukazatele institucionalizace vědecké společnosti v 17. století.¹¹²

¹¹⁰ Bacon, F. *Nová Atlantida*, s. 39-41.

¹¹¹ Bacon, F. *Nová Atlantida*, s. 40.

¹¹² Houston, Ch. *The Renaissance Utopia: Dialogue, Travel and Ideal Society*, s. 117.

5 Baconovy Eseje

První publikovaný spis Francise Bacona byly *Essays or Counsels, civil and moral* (*Eseje čili rady občanské a mravní*). Bacon své *Eseje* sepisoval několik let, byly vydány v roce 1597.¹¹³

Původně bylo esejí deset, průběžně se k nim vracel, upravoval je a doplňoval o nové postřehy a myšlenky, dohromady vzniklo padesát osm esejí. Jeho *Eseje* představují snahu o filosofické zobecnění lidského pohledu na svět. Výstižně zachycuje problémy společnosti, charakteristiku lidských vlastností, citů a vášní. Od Montaignových *Esejí* se liší tím, že Montaigne psal *Eseje* za účelem poznání sám sebe, Bacon se snažil o praktickou aplikaci svých úvah.¹¹⁴

Inspiraci ke svým *Esejím* čerpal ze spisů od Epikura, Cicerona, Epiktéta, Senecu, Marca Aurélie a Plútarcha, jež obsahovaly rady, jak se chovat a žít, abychom byli šťastní. Ve svých *Esejích* Bacon odsuzuje zlo, chamtivost a podlost. Naopak nejvíce ho zajímá trvalost a blahobyt státu. Na základě svého přesvědčení posuzuje lidské jednání podle toho, jakým způsobem je prospěšné pro společnost. Jeho *Eseje* se týkají nejzákladnějších otázek lidské existence.¹¹⁵

Bacon zastával názor, že veřejný život je nadřazen soukromému. V jeho *Esejích* nalezneme určité napětí mezi občanskými hodnotami a ústředními principy křesťanské morálky. Například esej *O dobru a dobru přírody* začíná tvrzením, že křesťanská morálka je podstatná pro existenci člověka a pro fungování společnosti. Bacon pokračuje tím, že pro vytváření velké politiky je třeba chyb lidské přirozenosti. Podle něj dobro neexistuje pouze na základě zvyku, jenž je řízen správným rozumem, ale u některých lidí, dokonce i v přírodě, nalezneme dobro na základě dispozice. Stejně tak se můžeme setkat s destruktivní dispozicí, která je podle něj vhodnější pro politický život. Tvrzení, že politický život vyžaduje vlastnosti, které jsou často v rozporu s konvenční křesťanskou morálkou, je podpořeno i jinými Baconovými eseji, například v eseji

¹¹³ Röd, W. *Novověká filosofie*, s. 23.

¹¹⁴ Zůna, M. *Předmluva k Esejím*, in: Bacon, F. *Nová Atlantida a Eseje*, s. 103-104.

¹¹⁵ Zůna, M. *Předmluva k Esejím*, in: Bacon, F. *Nová Atlantida a Eseje*, s. 103-104.

O pokrytectví a přetvářce. V této eseji se Bacon věnuje státnické prozíravosti, označuje pokrytectví a přetvářku za užitečné v politickém životě, pokud se moudře využijí.¹¹⁶

„Nejlepší sladění a složení tedy jest: mít pověst naprosté otevřenosti; umět mlčet; dovést se v patřičné době přetvařovat; a být schopen pokrytectví, není-li vyhnutí.“¹¹⁷

Veřejný život má podle Bacona vyšší hodnotu než soukromý. V esejích *O rodičích a dětech* a *O manželství a mládenectví* uvádí, že pro společnost nejzáslušnější dílo vykonali svobodní a bezdětní muži, jelikož svou pozornost věnovali pouze obci. Podle něj veřejné akce vycházejí z touhy po uznání, která vyplývá z povědomí o smrtelnosti člověka.¹¹⁸

V eseji *O zámořských osadách* se Bacon věnuje tématu osidlování území nově objevených kontinentů. Příčinu zániku některých zámořských osad viděl v nevhodném výběru místa k osídlení a v přehnané touze po zisku. Zajištění zisku, pokud sloužilo k prospěchu celé osady, schvaloval. Další nedostatky při osidlování nových území Nového světa viděl v zakládání osad pomocí „nevhodných“ lidí, kteří svým způsobem života a špatnou morálkou ovlivnili celou osadu. Zastával názor, že nová území se mají osidlovat postupně, se zahradníky, dělníky, řemeslníky, ranhojiči a kuchaři. Doporučoval kolonie nepřelidňovat. V této eseji Bacon podává rady ohledně zabezpečení celé kolonie, například zajištění dostatečného množství potravy, pěstování vhodných plodin a domácích zvířat. Zamýšlí se nad způsobem rozdělování potravy a nad využíváním přírodního bohatství země, například těžba dřeva, železné rudy, získávání soli, hedvábí, pěstování koření. Osada měla být osvobozena od všech cel, dokud nevzroste její stabilita.¹¹⁹

Vládnout celé osadě měl podle Bacona jeden člověk, který by byl omezen výkonnou radou, která by byla složena ze šlechticů a urozených pánů. Požadoval

¹¹⁶ Box, I. in: Peltonen, M. *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 267-268.

¹¹⁷ Bacon, F. *Nová Atlantida a Eseje*, s. 51.

¹¹⁸ Box, I. in: Peltonen, M. *The Cambridge Companion to Bacon*, s. 268.

¹¹⁹ Bacon, F. *Nová Atlantida a Eseje*, s. 75-76.

řádné uctívání Boha a dodržování morálky. Důležitost přikládal spolupráci osadníků s domorodci a vlídnému zacházení s nimi. Jakmile by osada zesílila a stabilizovala se, nastal by podle Bacona čas osídlení nového území i ženami, aby se osada mohla rozrůst vlastním přičiněním.¹²⁰ K tématu upevnění moci vladaře a fungování společnosti se věnuje i v dalších esejích, například v eseji *O vzpourách a nepokojích*, nebo v eseji *O zvycích a výchově*. Baconovy *Eseje* měly za cíl přeměnit člověka v lepšího tvůrce nové doby.¹²¹

¹²⁰ Bacon, F. *Nová Atlantida a Eseje*, s. 77.

¹²¹ Zůna, M. *Doslov k Esejím*, in: *BACON, F. Nová Atlantida a Eseje*, s. 105.

6 Skepticismus

Objevením Nového světa sílí nejen důvěra v lidské poznávací schopnosti, ale i nedůvěra v jistotu poznání. Obecně platné skutečnosti přestaly být považovány za samozřejmé. Také vynález knihtisku ovlivnil tento skeptický postoj vůči vědění, a to tím, že se začalo šířit mnoho knih a informací o cizích zemích, a lidé si začali uvědomovat odlišnost popisů jednotlivých událostí a cizích krajin.¹²² Například Michel de Montaigne ve svém díle *Essais* prostřednictvím skeptické filozofie poukazuje na omezenost lidského poznání.¹²³

Znovuoživení tradic řecké pyrrhónské skepse nastalo v období humanismu, po vydání Sextových systematických spisů v šedesátých letech 16. století. Rozšířením těchto spisů došlo k využívání skeptických argumentů v otázkách náboženství a ke vzniku nového pyrrhonismu. Jedním z prvních představitelů renesančního skepticizmu byl Gianfrancesco della Mirandola (1470-1533), nejvýznamnějším pyrrhónským skeptikem byl Michel de Montaigne (1533-1592).¹²⁴ Tento myšlenkový proud se, mimo jiné, soustředil i na otázky týkající se limitů lidského vědění a znalostí.

6.1 Montaignovy Eseje (Essais)

Montaigne žil ve Francii, v době náboženských válek, které mezi sebou sváděli katolíci s hugenoty. Toto období jej ovlivnilo v jeho životním i filosofickém postoji vůči lidem a okolnímu světu. Montaigne byl katolík, ale díky jeho odstupu od politicko-náboženských záležitostí působil jako nestranný vyjednávač mezi nepřátelými stranami. První dvě knihy jeho spisu *Essais* vyšly v roce 1580. Kompletní vydání vyšlo v Paříži v roce 1588, skládalo se ze sta sedmi esejí.¹²⁵

¹²² Burke, P. *Společnost a vědění*, s. 230.

¹²³ Gorfunkel, A. Ch. *Renesanční filosofie*, s. 219.

¹²⁴ Horyna, B. *Filosofie skepse*, s.73.

¹²⁵ Gorfunkel, A. Ch. *Renesanční filosofie*, s. 221-214.

Hlavními aspekty Montaignovy filosofie jsou individualismus, lidská svoboda, proměnlivost věcí a humanismus.¹²⁶ Principiálně nevěřil v lepší budoucnost, kvůli obavám z opatření, která by bylo nutné provést pro její zlepšení.¹²⁷ Jeho postoj se nám může zdát nihilistický.

Montaigne v *Esejích* upozorňuje na nespolehlivost našich smyslů a na vše, co je z nich odvozeno.¹²⁸ Za objekt svého zkoumání si vybral svoji vlastní osobu. Ve svém díle se zamýšlí nad politickými či náboženskými otázkami a nad svým jednáním v určitých situacích, které detailně popisuje. Postupuje od naivní víry v jistoty a pravdy k svobodné a samostatně uvažující bytosti připravené přijímat věci tak, jak je život přináší a nežít podřízen autoritám, obecně uznávaným dogmatům a tezím.¹²⁹

Ve svých spisech se odvolává na starověké filosofy, konkrétně na Cicerona, Platóna, Sókrata, Démokrita a uvažuje o velkých osobnostech, o Hérakleitovi, Plútarchovi a o dalších významných autoritách starých věků. Posuzuje jednání lidí i sebe sama.¹³⁰ Člověk je podle Montaigna součástí přírody jako celku a nepřísluší se mu nad ní povyšovat.¹³¹ V tomto tvrzení se lišil od Bacona, který se snažil o využití přírodních věd a ovládnutí přírody, za účelem rozšíření a upevnění moci společnosti. Vědu Montaigne považuje za užitečnou a významnou, ale zůstává skeptický vůči její hodnotě. Nevěří tvrzením například filosofa Herilla, který vědu ztotožňoval s nejvyšším dobrem, považoval ji za schopnou učinit nás moudrými a spokojenými. Opovrhoval Herillovým tvrzením, že ctnost je závislá na vědě a neřest způsobena nevědomostí. Montaigne požaduje dokázání těchto tvrzení.¹³² Největším omylem člověka je podle něj přesvědčení, že něco ví.¹³³

¹²⁶ Horyna, B. *Filosofie skepse*, s. 71.

¹²⁷ Horyna, B. *Filosofie skepse*, s. 72.

¹²⁸ Montaigne, M. *Eseje*, s. 203.

¹²⁹ Horyna, B. *Filosofie skepse*, s. 78-79.

¹³⁰ Montaigne, M. *Eseje*, s. 135-142.

¹³¹ Gorfunkel, A. CH. *Renesanční filosofie*, s. 229.

¹³² Montaigne, M. *Eseje*, s. 151.

¹³³ Popkin, H. R. *The History of Scepticism : From Savonarola to Bayle*, s. 51.

Základem Montaignova skepticismu je snaha všechno rozumově posoudit, ověřit a nedůvěřovat žádným dogmatům ani autoritám. Zaměřuje se na ověření všech lidských poznatků.¹³⁴ Tyto myšlenky promítl do jeho nejvýznamnějšího a nejpropracovanějšího textu z díla *Esejí*, který nazval *Apologie Raimunda ze Sabundy*, ve které se Montaigne skepticky vyhraňuje zejména proti náboženským pravdám. Zmiňuje se o irelevanci nábožensky dogmatických přístupů.¹³⁵ *Apologie* je po formální stránce obhajobou Raimunda ze Sabundy, tomistického teologa 15. století, který se pokusil ve svém spisu *Přirozená teologie* o čistě racionální odůvodnění pravd katolické víry.¹³⁶ Skutečným záměrem Montaignovy *Apologie* je ověření, v jaké míře se křesťanství může opírat o přirozené důvody. Montaignovým závěrem je tvrzení, že Raimund ze Sabundy nemohl dosáhnout svého cíle, jelikož přirozené odůvodnění náboženství není možné. Podle něj nelze slučovat rozum s vírou. Pomocí rozumu nelze dospět k poznání Boha.¹³⁷

Ve svých *Esejích* Montaigne vystavuje pochybnostem především jistotu daného, všeobecně přijímaného vědění. Podle něj můžeme dosáhnout poznání teprve tehdy, přiznáme-li si svou nevědomost. Každé vědění podle Montaigna začíná smyslovou zkušeností, která je pouhým předpokladem poznání. O jistotě smyslových vjemů pochybuje a odmítá existenci absolutního vědění.¹³⁸ Tvrdí, že vědění je relativní vzhledem k nekonečnosti objektu poznání.¹³⁹ Montaigne skepticky nepopírá pravdivost obrazu světa, ale upozorňuje na jeho relativnost, a to například prostřednictvím vývoje našich představ o Zemi v souvislosti s velkými geografickými objevy.¹⁴⁰

Objevení Nového světa reflektuje ve své první knize *Esejí* ve spisu *O kanibalech* na základě svědectví člověka, který v Novém světě pobýval dvanáct let. Montaigne nepovažoval objevené národy za barbarské. Podle něj lidé soudí obyvatele nových kontinentů na základě přesvědčení a zvyků své země. Montaigne

¹³⁴ Gorfunkel, A. CH. *Renesanční filosofie*, s. 220.

¹³⁵ Popkin, H. R. *The History of Scepticism : From Savonarola to Bayle*, s. 55.

¹³⁶ Gorfunkel, A. Ch. *Renesanční filosofie*, s. 218.

¹³⁷ Gorfunkel, A. Ch. *Renesanční filosofie*, s. 220-221.

¹³⁸ Popkin, H. R. *The History of Scepticism : From Savonarola to Bayle*, s. 48-50.

¹³⁹ Gorfunkel, A. CH. *Renesanční filosofie*, s. 222-223.

¹⁴⁰ Gorfunkel, A. CH. *Renesanční filosofie*, s. 226.

uvádí, že se tyto objevené národy řídí podle přírodního zákona. Zamýšlí se nad kanibalismem, je toho názoru, že je dobré abychom se pozastavili nad zvykem některých domorodých kmenů, ale nemáme právo je odsuzovat. Za horší čin považuje mučení a trestání lidí ve své zemi na základě politických a náboženských důvodů.¹⁴¹

Ve spisu *O kanibalech* Montaigne popisuje různé zvyky, kulturu a víru nově objevených národů, které vzbuzují údiv i pohoršení jejich dobytých a evropské společnosti. Zmiňuje například postavení žen v kmeni, výchovu dětí, zdobení těla, způsob stolování i způsob pohřbívání.¹⁴²

S tématem zámořských objevů se setkáváme i v jeho v pořadí třetí knize *Esejí*, v pojednání, které označil názvem *Objev Nového světa*. Zmiňuje se zde o objevení kontinentu, který nazývá „bratrem“ stávajícího světa. Zamýšlí se nad tím, kolik dalších zemí existuje, o kterých zatím lidstvo nemá žádné informace. Vyzdvihuje bohatství, umění, myšlení, znalosti a dovednosti obyvatel této nové země. Jejich zbožnost, dobrotu, čest a smysl pro zachování zákonů shledává jejich slabinou a příčinou jejich záhuby. Odvahu, vytrvalost a odolnost vůči bolestem těchto domorodých obyvatel stavěl nad příklady starověkých vzorů. Kritizuje chování dobytých, kteří využívali zbraní, lstí a podvodů, aby si nově objevené národy podmanili.¹⁴³

Bartolomé de Las Casas, stejně jako Montaigne, nespátroval v domorodém obyvatelstvu nic barbarského ani divošského. Ve svém díle *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější* popisuje povahu domorodců jako mírumilovnou, skromnou, bez zášti a zloby. Indijci podle něj byli ve službách Španělů pokorní a trpěliví, byli schopni vzdělanosti. Jeho popis Indijců se nám může zdát oproti Montaignovi více zidealizovaný. Bartolomé de Las Casas hájil práva Indijců a upozorňoval na kruté praktiky mořeplavců při dobývání nových území ve jménu španělského krále a křesťanství.¹⁴⁴

¹⁴¹ Montaigne, M. *Eseje*, s. 240-244.

¹⁴² Montaigne, M. *Eseje*, s. 305-308.

¹⁴³ Montaigne, M. *Eseje*, s. 295-298.

¹⁴⁴ Las Casas, B. *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*, s. 19-20.

Podle Todorova se dobyvatelé těchto nově objevených kontinentů dopouštěli neslýchaných krutostí, ve kterých nacházeli niterní potěšení. Tyto masakry byly podle něj důkazem přežití mravních norem, jež společnost stmelovaly.¹⁴⁵

Montaignovy *Eseje* ovlivnily řadu významných osobností počátků moderní Evropy. Například Descarta, který byl Montaignem inspirován, a to prostřednictvím absence jakékoli jistoty poznání, kterou Montaigne popíral, Descartes se jí snažil nalézt a znovu potvrdit. Dalšími filozofy, kteří věnovali pozornost Montaignovu dílu, byli Friedrich Nietzsche a Francis Bacon.¹⁴⁶

¹⁴⁵ Todorov, T. *Dobytí Ameriky*, s. 171.

¹⁴⁶ Horyna, B. *Filosofie skepse*, s. 69-70.

7 Závěr

Ve své bakalářské práci jsem se snažila ukázat, jak objevení Nového světa zásadním způsobem ovlivnilo evropskou společnost a myšlení člověka. V této epoše se setkáváme s velkým technologickým a vědeckým rozvojem. Ve své práci reflektuji vliv objevení Nového světa na utváření nové filosofie, již reprezentuje Francis Bacon.

V první části své práce pojednávám o prvních pokusech Evropanů o poznávání vzdálených zemí na jihu a na východě. Od druhé poloviny 15. století přibývalo pokusů o plavby přes oceán, tyto zámořské objevy značně ovlivnily poměry ve světě a ve společnosti. Svoji pozornost jsem soustředila na důsledky objevení Nového světa ve vědecké komunikaci, kdy došlo k zpochybnění tradičního poznání a biblického vyprávění. Setkání Evropy s Amerikou přispělo k narušení statusu knih jako spolehlivého zdroje poznání. Myslitelé tohoto období přestali věřit, že ve starých knihách naleznou všechny důležité pravdy. Konkrétně Francis Bacon kritizoval dosavadní stav poznání a požadoval celkové obnovení věd. Na základě přísunu nových poznatků z Nového světa se začaly zakládat instituce, které shromažďovaly informace ze zámořských plaveb. Zmiňuji se o sevillské instituci *Casa de la Contratación*, která mohla být inspirací Šalamounova domu v díle *Nová Atlantida* Francise Bacona. Bacon na základě nových poznatků věřil v rozvoj vzdělání a snažil se poskytnout evropské společnosti alternativní pohled na vědu.

Ve druhé části jsem se soustředila na Baconovo dílo *Nové Organon*. Zde reflektuji Baconovy názory týkající se vybudování filosofie, která by spočinula na zkušenosti experimentální praxe. Bacon vyzdvihuje užitek zámořských plaveb pro rozvoj jednotlivých vědeckých oborů, kritizuje dosavadní stav věd a požaduje jejich celkové obnovení. V díle *Nové Organon* je zřetelný jeho obdiv k novým poznatkům a technologiím. Baconovým záměrem bylo vytvoření specifické vědecké instituce. Pravým cílem vědy je podle něj utilitarita, přírodní filosofie měla umožnit člověku získat moc nad přírodou. Ve svém díle *Nové Organon* Bacon představuje novou metodologii poznání, která nahrazuje aristotelské

myšlení. Poukazuje na nedostatky podoby získávání vědění, popisuje svůj odmítavý postoj k naivní víře jeho současníků, kteří jsou uspokojeni dosavadním poznáním. Podle něj je potřeba ponížení naivní důvěry člověka ve své poznání. Bacon kladl důraz na metodu indukce, která měla vycházet z dostatečného počtu experimentů. I přes to, že byla tato metoda příliš komplikovaná a nenalezla mnoho příznivců, Bacon se stal uznávaným vědcem a jeho myšlenky se staly inspirací při zakládání vědeckých organizací. Krátce pojednávám o jeho teorii o idolech mysli, které ovlivňují lidské myšlení a rozum.

Amerika se od počátků svého objevení stala místem vhodným k realizaci utopických vizí Evropanů. Pro demonstraci reflexe Nového světa ve filosofii jsem si zvolila Thomasa Mora a jeho dílo *Utopie*. More ostrov Utopia umístil do místa objevení Ameriky. Jeho spis je zaměřený na model občanského společenství, na rozdíl od Bacona, který se soustředil na význam vědy pro společnost. Další utopii, kterou jsem zvolila ke komparaci k Baconově *Nové Atlantidě* bylo dílo *Sluneční stát* od Campanella. Campanellova a Baconova utopie měly společný znak, a to ten, že viděly přírodní magii a náboženství milénia jako důležité prvky v ideálních společnostech, které popsaly. Thomas More a Tommaso Campanella reprezentují sociální utopii, která se v důsledku objevení Nového světa intenzivněji rozvíjela. Baconovu *Novou Atlantidu* můžeme označit za „vědeckou utopii“. Bacon ve svém díle *Nová Atlantida* neřeší otázky týkající se disciplinárního řešení sociálních konfliktů. Prostřednictvím své utopie se snaží poskytnout návod, jak využít přírodní bohatství k prospěchu společnosti. Je zde zřetelný Baconův obdiv k zámořským objevům a k technickému pokroku. Jeho *Nová Atlantida* byla ukazatelem institucionalizace vědecké společnosti v 17. století.

V další části jsem se věnovala Baconovým *Esejím*, převážně eseji *O zámořských osadách*, v nichž Bacon podává rady ohledně osidlování nových zámořských území a vhodného způsobu řízení společnosti.

Objevením Nového světa sílila také pochybnost o jistotě poznání. Myšlenkový proud, který se, mimo jiné, soustředil na limity vědění, byl renesanční skepticismus. V poslední části jsem se věnovala představiteli skepticismu Michelu

de Montaignovi a jeho *Esejím*, konkrétně jeho spisům *O kanibalech* a *Objev Nového světa*, v nichž reflektuje objevení Nového světa. Rozdíl mezi eseji Montaigna a Bacona shledávám v jejich záměru při psaní esejí a v pojetí postavení člověka v přírodě. Montaigne se prostřednictvím svých esejí snažil o introspekci. Člověka považoval za součást přírody, kterému nepřísluší se nad ni povyšovat. Bacon prostřednictvím svých esejí podává návod, jak přeměnit člověka v lepšího tvůrce své doby. Bacon se snažil o využití přírodních věd a o ovládnutí přírody, za účelem rozšíření a upevnění moci společnosti.

V tématu mého textu by bylo možné dále pokračovat, jelikož od 16. století se názory ohledně objevení Nového světa dále vyvíjely.

8 Seznam použité literatury

- BACON, F. *Bacon; the Advancement of Learning*. 2. vyd. Oxford : Clarendon Press, 1876. ISBN neued.
- BACON, F. *Nová Atlantida a Eseje*. 3. vyd. Praha : Mladá fronta, 1980. ISBN neued.
- BACON, F. *Nové organon*. 2. vyd. Praha : Svoboda, 1990. ISBN 80-205-0107-X.
- BURKE, P. *Společnost a vědění. Od Gutenberga k Diderotovi*. 1. vyd. Praha : Karolinum, 2007. ISBN 978-80-246-1319-2.
- CAMPANELLA, T. *Sluneční stát*. 2. vyd. Praha: Mladá fronta, 1979. ISBN neued.
- ČERNÁ, J. *Dál a dál za Herkulovy sloupy : přírodní tajemství Nového světa a španělská renesanční filosofie a věda*. 1. vyd. Praha : Triton, 2016. ISBN 978-80-7553-121-6.
- ČERNÁ, J. *Očitá svědectví. Španělsko, Nový svět a změna vědeckého komunikačního paradigmatu*. 1. vyd. Červený Kostelec : Pavel Mervart, 2012. ISBN 978-80-7465-064-2.
- GARIN, E. *Renesanční člověk a jeho svět*. 1. vyd. Praha : Vyšehrad, 2003. ISBN 80-7021-653-0.
- GAUKROGER, S. *Francis Bacon and the Transformation of Early-Modern Philosophy*. 1. vyd. Cambridge : Cambridge University Press, 2001. ISBN 0-521-80154-0.
- GRAFTON, A. *New Worlds, ancients texts : The power of tradition and the shock of discovery*. B. p. v. Cambride : The Belknap Press, 2000. ISBN 0-674-61876-9.
- GORFUNKEL, A. CH. *Renesanční filozofie*. 1. vyd. Praha : Svoboda, 1987. ISBN 25-017-87.
- HANKINS, J. *Renesanční filosofie*. 1. vyd. Praha : OIKOYMENH, 2011. ISBN 978-80-7298-418-3.
- HANKINS, J. *The Cambridge Companion to Renaissance Philosophy*. 1. vyd. Cambridge : Cambridge University Press, 2007. ISBN 978-0-521-84648-6.
- HENRY, J. *Knowledge is Power*. ISBN 1 84046 473 9.
- HORYNA, B. *Filosofie skepse*. 1. vyd. Olomouc : Olomouc, 2008. ISBN 978-80-7182-268-4.

- HOUSTON, Ch. *The Renaissance Utopia: Dialogue, Travel and the Ideal Society*. 1. vyd. Chloe Houston, 2014. ISBN 9781472425034.
- IRVING, S. *Natural Science and the Origins of the British Empire*. 1. vyd. New York : Routledge, 2016. ISBN 978-1-85196-889-3.
- JOHNSON, P. *Dějiny renesance*. 1. vyd. Brno : Barrister & Principal, 2004. ISBN 80-86598-68-3.
- KAŠPAR, O. *Zámořské objevy 15. a 16. století a jejich ohlas v českých zemích*. 1. vyd. Praha : Kora, 1992. ISBN 80-901092-5-X.
- KING, M. L. *A short History of the Renaissance in Europe*. 3. vyd. Toronto : Toronto Press, 2017. ISBN 978-1-4875-9310-0.
- KOLUMBUS, K. *Cesty Kryštofa Kolumba : deníky, listy, dokumenty*. 1. vyd. Praha : Orbis, 1958. ISBN neved.
- KUPPERMAN, K. O. *America in European Consciousness. 1493-1750*. North Carolina : The University of North Carolina Press, 1995. ISBN 0-8078-2166-7.
- LAS CASAS, B. *O zemi indijských pustošení a vylidňování zpráva nejstručnější*. 1. vyd. Praha : Lidová demokracie, 1954. ISBN neved.
- MONTAIGNE, M. *Eseje*. 1. vyd. Praha : Odeon, 1966. ISBN neved.
- PATRIC, J. A. *Renaissance and Reformation*. Svazek 1. New York : Marshall Cavendish Corporation, 2007. ISBN 13: 978-0-7614-7650-4.
- PELTONEN, M. *The Cambridge Companion to Bacon*. Cambridge : Cambridge University Press, 1996. ISBN 0-521-43498-X.
- POPKIN, R. H. *The History of Scepticism : From Savonarola to Bayle*. New York : Oxford University Press, 2003. ISBN 0-19-510767-5.
- RÖD, W. *Novověká filosofie. I. díl Od Francise Bacona po Spinozu*. Praha : OIKOYMENH, 2001. ISBN 80-7298-039-4.
- SCHMITT, C. B. *The Cambridge History of Renaissance Philosophy*. Cambridge : Cambridge University Press, 1988. ISBN 0-521-39748-0.
- TODOROV, T. *Dobytí Ameriky : problém druhého*. 1. vyd. Praha : Mladá fronta, 1996. ISBN 80-204-0582-8.

9 Resumé

The main topic of this bachelor thesis is the discovery of the New World and the change of Renaissance philosophy and science in this context. The main attention will be paid to the reflection on the New World's discovery in works of Francis Bacon. (in his works *New Organon*, *New Atlantis*, *Essays*)

The first chapter shortly describes the era of Renaissance, the origins of overseas discoveries, and the influence of the New World on the transformation of society and thinking of a person. I will mention a critical reassessment of traditional knowledge, about the disruption of the status of books, the establishment of new institutions that served as information centers gathering knowledge from the New World. I will deal with the Casa de la Contratación in Seville in more detail.

In the next chapter I will deal with the Great Instauration and the *New Organon*. The *New Organon* is evidently an admiration of the New World's discovery. In the Great Instauration, Francis Bacon was convinced of the necessity of creating a specific scientific institution that combines a great number of scientists and maintains the development and progress of science in society towards its general utility. Bacon placed emphasis on the method of induction, which should have been based on a sufficient number of tests and experiments.

The third chapter deals with the development of social philosophy that dealt with the ideal form of human society. I will focus on utopian visions. First, I will briefly discuss Thomas Mora's social utopia and Tommass Campanella utopia *Civitas Solis*. I will concentrate primarily on Francis Bacon's "scientific" utopia (*New Atlantis*).

The last part will pay attention to skepticism by Michel de Montaigne. Michele de Montaigne represents the critics of the behaviour of conquistadors, defends the idea of the protection of natives and criticizes European conquering

behaviour in public. Francis Bacon understands the New World as a place of future scientific investigations.

The opinions of philosophers on the discovery of the New World could be inspirational even in the world of the 21st century.